

Att komma ihåg varför!

Några glimtar från ALF-kongressen, 2015

En tillbakablick på åren med språkstörning

Språklyftet i Lund

Effekter på fonologisk medvetenhet och den tidiga läsningen

Konferens
Grav språkstörning

Tal & Språk nr 4/2015

Tidskrift för Svensk Intresseförening

för Tal & Språk

ISSN 1650-4445

Grafisk form

MittKompetens AB, Härnösand

Tryck

Hemströms Tryckeri, Härnösand

För prenumeration på Tal & Språk

vänligen kontakta:

SITS

c/o MittKompetens AB

Nattviksgatan 6

871 45 Härnösand

sits@mittkompetens.se

Ansvarig utgivare

Astrid Frylmark

Annonsering

Annonser till nr 1 bokas senast 7/1 och

skickas senast 15/1 2016.

För annonspriser se www.sits.nu

Manusstopp för redaktionellt material

nr 1 15/1 2016.

Foto där ej annat anges

Sophie Bergman

Innehåll

Tal & Språk 4/2015

	Sida
Att komma ihåg varför!	3
Några glimtar från ALF-kongressen, 2015.....	4
En tillbakablick på åren med språkstörning.....	8
Språklyftet i Lund	12
Effekter på fonologisk medvetenhet och den tidiga läsningen	15
Konferens Grav språkstörning	18

sid 8

sid 18

sid 12

sid 15

Att komma ihåg varför!

Årets kongress har som bekant, temat Ord. Ekonomi, resurser, anslag, avtal, konkurrens och produktion, det är ord som kanske inte förknippas med vare sig logopedi eller pedagogik, men som ändå finns med många av oss i våra arbeten. I hur stor omfattning vi känner igen det här har att göra med i vilken verksamhet och var i Sverige vi befinner oss. Vissa av oss har det redan upp till öronen, medan andra fortfarande har lite andrum innan det kommer i full skala. För kommer, det gör det.

Ord som vi kanske hellre hade velat fokusera på är omsorg, tålmod, eftertanke, djup, repetition, lek, lust, motivation och självkänsla. Vi har ju en gång i världen valt att studera tal, språk och kommunikation för att kunna lära, underlätta och förbättra för små och stora människor som behöver stöd med det.

Det är självklart att vi ska vara effektiva, hitta smarta lösningar och utvecklas. Men vi måste ha tid och möjlighet att se dem vi ska jobba med. Tid och möjlighet att låta dem mogna, lära och utvecklas i sin egen takt. Tid och möjlighet att reflektera, se helheter och prova nytt när det behövs. Dessutom är det oerhört viktigt att vi lär känna nya metoder och jobbar så evidensbaserat som möjligt. Det tar tid. Det är svårt att få det att rymma med ”ekonomi, resurser, anslag, avtal, konkurrens och produktion”.

Vi i SITS har glädjen att varje år få ordna en kongress. Vi hoppas att de verksamheter ni jobbar inom har möjlighet att låta oss bjuda er på nya kunskaper, lärdomar och klokheter inom tal, språk och kommunikation. 2015 är temat Ord. Nästa år är det något annat spännande, som vi inte vet ännu.

Foto: Privat

Sofia Norrman

Det enda vi säkert vet är att det handlar om fullständig njutning att få förkovra sig och ge sig hän åt detta spännande ämne fullt ut ett par dagar. Att bli påfylld. Kliva in i ett parallellt universum för en kort tid. Och komma ihåg varför vi gör det vi gör om dagarna. ●

Sofia Norrman

Årets kongress har som bekant, temat Ord.

Några glimtar från ALF-kongressen, 2015

Foto: Camilla Svedelius

Den 16-17 mars besökte vi Audiologopædisk Forenings årliga kongress, som ägde rum i Nyborg. Vi möttes av ett Danmark där våren redan hade börjat spira och vindarna blåste friska. Under konferensdagarna fick vi ta del av flera intressanta föreläsningar och träffade många kollegor från våra grannländer.

Danska språket

Tänk att gå genom livet och inte riktigt förstå vad andra personer säger! Så kan det kännas för en svensk på besök i Danmark. Vår resa till Danmark och ALF bjöd på många episoder och anekdoter, med tydliga inslag av språkliga missförstånd. Kanske fick vi en inblick i hur det är att ha en språkstörning?

Under konferensens två dagar pågick fyra parallella fö-

reläsningsspar under två pass per dag. Det spår vi följde var just ”tal- och språkstörning”.

Två flugor i en smäll

Den första föreläsningdagen inleddes av Rikke Vang Christensen, verksam vid Köpenhamns

universitet, som talade under rubriken *Två flugor i en smäll – test för identifiering och karakterisering av utvecklingsmässiga språksvårigheter*.

Rikke Vang Christensen konstaterade inledningsvis att användandet av test för att avgöra huruvida ett barn har en språkstörning eller inte, är ett nödvändigt tillvägagångssätt. Man måste emellertid vara medveten om att alla test har sina svagheter. Hon visade en bild där normalfördelningskurvorna för både barn med språkstörning och typisk språkutveckling finns med. Bilden visar hur kurvorna överlappar varandra i mitten, vilket pekar på att det finns en risk för feldiagnostisering. Därför är det viktigt att aldrig nöja sig med bara ett test.

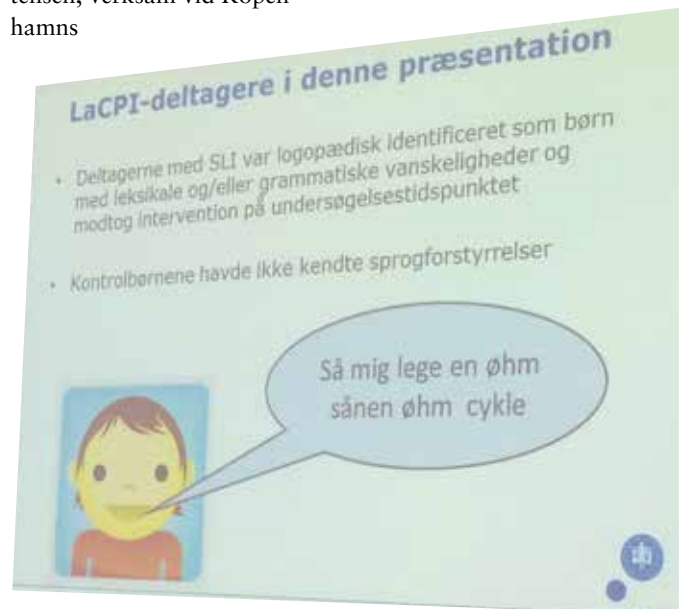

Foto: Camilla Svedelius

Viktigt är också att använda sig av test med en hög procentsats gällande *sensitivitet* och *specificitet*. Det förstnämnda beskrevs av Vang Christensen som ett mått på hur säkert testet finner barn med språksvårigheter. Det senare som ett mått på hur säkert testen finner barn utan språksvårigheter. En accepterad nivå angavs ligga på minst 80 procent och en god nivå på minst 90 procent.

Med detta som utgångspunkt har Vang Christensen tillsammans med kollegor genomfört ett projekt, LaCPI (Language and Cognition- Perspectives from Impairment), för att finna test med hög sensitivitet och specificitet, och undersöka om två olika språkliga förmågor kan förutsättas vara kliniska markörer för språkstörning. Inom projektets ram används dels ett test där repetition av meningar bedöms, dels ett test där förmågan till repetition av non-ord sätts på prov. Båda dessa förmågor testas i flera andra test, men eftersom det kan finnas många olika förklaringar till varför en individ misslyckas med uppgifterna, vill man utforma ett test som verkligen ger ett mått på förse-nad språkutveckling.

Om du är nyfiken på projektet finns möjlighet att få mer information via Rikke Vang Christensen, som nås på följande mejladress: rikkec@hum.ku.dk.

Pragmatik

Första kongressdagen fortsatte med en föreläsning av

Foto: Camilla Svedelius

logoped Ulrika Nettelblatt, som föreläste om *Pragmatik – teorier, utveckling och svårigheter*. Föredraget byggde på boken *Språkutveckling och språkstörning hos barn. Del 2, Pragmatik - teorier, utveckling och svårigheter* (Nettelblatt & Salameh, 2013) och avsåg reda ut hur pragmatiska svårigheter kan se ut, hur de kan förstås och förklaras. Redan inledningsvis konstaterade Ulrika Nettelblatt att begreppet pragmatik kan vara svårt att definiera och hon ställde frågan: Varför är det problematiskt med pragmatik? Hon resonerade kring frågan och sa att det kan bero på

att många olika yrkesgrupper använder begreppet och att symtombilden varierar eftersom pragmatiska svårigheter finns hos barn med olika diagnoser och även hos barn utan diagnos. Ur ett teoretiskt perspektiv är det många olika akademiska discipliner som använder pragmatikbegreppet. Ulrika Nettelblatt beskrev en vanlig definition av normal pragmatik som "Att bete sig lämpligt i olika kontexter (= situationer)". Därefter ställde hon följdfrågan: "Vad är normalt och lämpligt och vad innebär olika kontexter?" Under föreläsningen redogjorde Nettelblatt även för barnets

pragmatiska utveckling och pekade på typiska milstolpar vid olika åldrar.

Victoria Joffe

I årets första nummer av Tal och Språk kunde ni läsa om vår norska systerförening Norsk Logopedlags, NLL:s, konferens på Tromsø i juni 2014. En av talarna där, Victoria Joffe, har blivit en favorit i Skandinavien. Hon var även på ALF nu i mars och som av en händelse är hon även en av våra talare vid SITS-kongressen på Sheraton, i november 2015. Under ALF-kongressen höll Joffe föreläsningen *Enhancing Language and Learning in Children and Young People with Speech, Language and Communication Needs*. Joffe finns till vardags på City University i London och berättade om projektet ELCISS (Enhancing Language and Communication in Secondary School) som pågår där. Syftet med projektet är att profilera svårigheter och behov samt att utvärdera två behandlingsmetoder.

Vid föreläsningen lade Victoria Joffe vikt vid att lyfta fram lite äldre elever och vilka konsekvenser språklig sårbarhet kan få för dem. Hon pekade också på att språkdimensionen ofta glöms bort vid kategorisering av svårigheter och att dessa elever därför inte får rätt stöd. Hon menade att vi så gärna vill inkludera alla elever i skolans verksamhet, men eftersom kunskapen om språkstörningar i skolan är så pass låg, klarar vi det inte

tillräckligt bra i dag. Joffe ser en stor vinst i att utbilda skolpersonal i större utsträckning och redogjorde för att man i Storbritannien har något som kallas Teaching Assistants, vilka har god möjlighet att arbeta direkt med eleven, bara de har korrekt kunskap om elevens svårigheter och vilket stöd som behövs. Här kommer projektet ELCISS in. För ungdomar i tonåren finns det behov av att börja tänka lite annorlunda kring omhändertagande och behandling av språksvårigheter.

Målet är att göra ungdomarna självständiga, lära dem att kompensera för sina svårigheter och hur de ska hitta hjälp. Det är också viktigt att komma ihåg att pragmatik är en stor del av kommunikationen - har man inte förstått koderna, kan det få stora sociala effekter. Ungdomar med svårigheter av det slaget riskerar att bli missuppfattade i många olika situationer. När man blir äldre ställs högre krav på språkliga funktioner och språkliga tillkortakommanden blir då också mer märkbara. Resultatet av studien är att det är effektivt att fånga upp och fokusera på språksvårigheter även högre upp i skolåldern.

Språkstörning och flerspråkighet

Eva-Kristina Salameh var den sista talaren i spåret ”tal- och språkstörning” och den föreläsningen inleddes med att Eva-Kristina som fyllde år, själv blev åhörare när hela publiken sjöng den danska

födelsedagssången för henne. Eva-Kristina Salameh kommer också att tala för oss vid SITS-kongressen i november och hennes föreläsning i Nyborg hann vi tyvärr inte avnjuta i sin helhet eftersom hemresan skulle påbörjas. Det vi hann höra var inte desto mindre matnyttigt:

Eva-Kristina Salameh gick först igenom typisk språkutveckling och konstaterade att utvecklingen skiljer sig åt när ett barn utvecklar flera språk, jämfört med utveckling av ett språk och att de olika språken stärker varandra. Vid flerspråkighetsutveckling finns det dessutom sociala, språkliga och pedagogiska faktorer som skiljer sig från enspråkighetsutveckling och i vissa områden kan det vara svårt att få tillgång till sina språk.

Salameh ville också gärna ta död på vanliga myter kring flerspråkighet, som handlar om att en flerspråkighetsutveckling skulle försena språkutvecklingen eller göra att den går långsammare. Så är alltså inte fallet eftersom det finns en begränsad mängd talljud och en begränsad mängd grammatiska strukturer, även om det rör sig om flera språk. Ordförrådet är förstås något som tar längre tid att utveckla, men så är det ju även för enspråkiga personer. Salameh

menar att man på ett - två år kan tillägna sig ett relativt gott bas-språk. Problem kan dock uppstå när skolan misstar detta för att eleven kan språket grundligt.

Efter denna genomgång kom Salameh in på språkstörning, som kan definieras som att individen ”inte har den för åldern förväntade språkutvecklingen”. Problemet är naturligtvis att veta vilka förväntningar vi ska ha på den som är flerspråkig. För att få en bättre förståelse för hur personen ligger till språkligt kan det vara bra att fråga föräldrarna hur barnet ligger till i förhållande till syskon eller kusiner. Om det är svårt för föräldrarna att veta, kan man förhöra sig med förskollärare eller lärare hur barnet står sig gentemot barn med motsvarande bakgrund.

Det är viktigt att skilja språkstörning från bristande exponering och den viktigaste faktorn här är att tänka att en språkstörning slår på båda språken. Det är alltså viktigt att man vid en språklig bedömning testar båda språken. Flerspråkighet i sig orsakar aldrig en språkstörning. Tvärtom är det vanligt att personer med flera språk har en förbättrad metalingvistisk förmåga, eftersom dessa personer är vana vid att ta ett större perspektiv. De klarar av att se form och innehåll

mycket tidigare än enspråkiga personer. Dessutom stärker flerspråkigheten de exekutiva funktionerna (se artikeln från Cecilia Wählstedts föreläsning i Tal & Språk nummer 3, 2015, red:s anmärkning). Det fungerar som hjärngymnastik och det finns alltså ingen anledning att ta bort ett språk hos barn med språksvårigheter.

Nordiska systerföreningar

Årets konferens hölls som nämnts, liksom tidigare år, på Hotell Nyborg Strand i Nyborg. Konferensen brukar vara välbesökt och många danska audio-logoped och specialpedagoger hittar dit varje år. Föreningen bjuder alltid in deltagare från svenska SITS och SLOF, norska NLL och isländska logopedföreningen och vid konferensen anordnas ett nordiskt möte där erfarenheter och idéer utbyts.

Vid årets möte fick de övriga deltagarna information om SFFL:s namnbyte och vår nya hemsida, liksom vår Facebooksida. Vidare avslöjade vi temat för årets kongress, som ju är *Ordförrådet*. Svenska Logopedförbundet (SLOF) informerade främst om övergången från DIK (dokumentation, information och kultur) till SR:s Allmänna Tjänstemannaförbund (SRAT) och att bytet på alla sätt känns positivt. De isländska delegaterna berättade om att man på Island inte haft någon tidskrift på flera år, men att det nu finns planer på att starta en nätbaserad sådan. Man funderar dessutom på hur logopedyrket kan göras mer synligt i landet.

I Norge finns en önskan om att göra logopedutbildningen mer enhetlig, eftersom den i dag ser olika ut på de olika utbildningsorterna. De har också en önskan om att någon form av kompetensbeskrivning utformas för att kvalitetssäkra utbildningen. Som intresseförening kan de inte göra mycket mer än att informera. Logopederna saknar en egen fackförening i Norge men många upplever att det finns ett behov av en sammanslutning, som kan arbeta för dessa frågor.

Från Danmark deltog ledamöter dels från nämnda ALF, dels från ytterligare två föreningar som representerar audio-logoped och talpedagoger. Föreningarna är i flera fall kombinerade fackföreningar och intresseföreningar. Man nämnde att många logoped har dubbelt eller trippelt medlemskap, och såväl utbildningarna som anställningarna och de nämnda föreningarna präglas av att det finns en otydlighet kring yrket rent generellt och som utomstående känns det som om logoped i Sverige har tydligare uppdrag.

Ja, vi må ha upplevt oss lite vilsna och bortkomna gällande språket, men sammantaget hade vi ett par mycket givande dagar i Danmark. Vi kan varmt rekommendera det trevliga arrangementet och åker gärna dit igen. ●

Sofia Norrman och Camilla Svedelius

Referenser:

Nettelbladt U. & Salameh E.-K. (red.) 2013: Språkutveckling och språkstörning hos barn. Del 2. Lund: Studentlitteratur.

En tillbakablick på åren med språkstörning

Under mina år som klasslärare på Hällsboskolan i Sigtuna, en statlig specialskola för barn med språkstörning, mötte jag elever med en språkutveckling som skiljde sig stort från den typiska. Alla barn på Hällsboskolan har diagnosen generell språkstörning F80.2B, eller grav språkstörning som är den juridiska benämningen.

Hällsboskolans tillkomst

Jag började på Hällsboskolan 1984 och då hade skolan funnits i 15 år. Flera statliga utredningar hade lett fram till skolans tillkomst 1969. Vid en inventering som gjordes samma år fann man att det kanske fanns 20 elever i Sverige som inte hörde till särskolan, men hade stora tal- och språksvårigheter. En grupp barn, som man då kallade för talskadade, fanns på ett skolhem i Gnesta som hette Charlottendahl.

Grav språkstörning

I dag vet vi att det är långt flera barn som har en grav språkstörning, och som behöver särskilda insatser för att få en likvärdig skolgång. Vi vet också att en språkstörning nästan alltid förekommer tillsammans med någon annan nedsättning inom det neuropsykiatriska fältet. Begreppet talskadad är sedan länge

Foto: Camilla Svedelius

Efter trettio år i statens tjänst blir man norad och får en medalj med texten "För nit och redlighet i rikets tjänst". Numera väljer de flesta guldlocka, men Susanne tycker att medalj är roligare.

avskaffat i detta sammanhang; i dag vet vi att det är språk och kommunikation i en vidare bemärkelse som behöver stötta och inte bara talet. När jag började arbeta som lärare med barn med språkstörning använde vi fortfarande uttrycket ”språkstörda barn”, men det är också ett begrepp som inte ger rätt förståelse. Numera vill vi betona omgivningens betydelse för huruvida vi får problem med språket eller ej. Med bra stöd och goda insatser kan ett barn klara språkliga situationer även om det finns en språkstörning eller kanske en språklig sårbarhet. Ett begrepp som läkaren Alfild Tamm använde redan 1912 är hörstumhet, för att betona att det inte handlade om barn med hörselnedsättningar, utan om hörande barn som inte utvecklade tal som det typiska barnet. Hon fann också att nedsättningen tycktes höra samman med uppmärksamhet och minne.

Arbetet på Hällsboskolan

De lärdomar som 20 år på Hällsboskolan gav mig är ovärderliga. Där finns personal som har kunskap om språk och ett miljöterapeutiskt förhållningssätt. De inser vikten av att möta med miljön och att vara vaksam på varje barns behov, vilket ger möjligheter till optimal utveckling. Jag har sammanfattat erfarenheter från åren som klasslärare i ett material som heter ”Att utveckla språket, tanken och människan i klassrummet” (2001). Den titeln vill visa

Foto: Privat

Hans och Greta spelar på Hällsboskolan under en temavecka där allt fokus är på att läsa, skriva och agera till sagor. Som en festlig avslutning får eleverna se en föreställning där lärarna spelar teater och barnen får smaka på huset som är byggt av kakor och annat gott. En konkret upplevelse där sagan läses, ageras och tecknas.

att vår uppgift som lärare är mångfacetterad och genom att skapa en miljö där språket frodas ges möjligheter till utveckling. Elever med språklig sårbarhet har stor nytta av att arbeta med flera sinnen, där det visuella stödet ofta är det allra viktigaste, och att arbeta med lust och upplevelser som ger sammanhang. Ett konkret exempel på språkutvecklande arbetssätt är att klassen får fungera som ett bokförlag, där böcker skrivs utifrån motivation och den egna förmågan. Arbetet innefattar många moment alltifrån att börja med en stödjande tankekarta och därefter bygga text som ventileras i samtal med andra i ett författarmöte och som slutligen illustreras och spelas in till en talbok som kan läsas av alla. Här blir eleverna engage-

rade genom att delta med egna erfarenheter och får styrka av att skapa och samtala om varandras böcker.

Distanskurs

Erfarenheterna från dessa år på Hällsboskolan blev starten till den distanskurs, Grav språkstörning, som Specialpedagogiska skolmyndigheten har erbjudit sedan 2003 och som numera sammanlagt drygt 800 kursdeltagare från hela landet har deltagit i. Skolpersonal av alla kategorier har sökt kunskap om vad en språkstörning är och hur vi kan underlätta för elever i vår skolvardag. Jag har varit kursansvarig och arbetat tillsammans med kollegor på Resurscenter tal och språk, som har föreläst om alltifrån den typiska språkutveck-

lingen, språkutveckling i ett interaktivt perspektiv, samtal och AKK, lärvätyg, perception och motorik till nätverk, samhällets stöd och betyg och bedömning. Allt i kursen handlar om hur dessa saker påverkar det barn eller den elev som varje kursdeltagare följer under det år som kursen pågår.

Till en början trodde vi att det skulle räcka med att erbjuda en kurs för 25 deltagare varje år, men snart märkte vi att det inte räckte på långa vägar. Därför har vi de senaste tio åren haft tre parallella kurser med samma innehåll. Specialpedagog Annelie Westlund har övertagit rollen som kursansvarig efter mig, vilket har inneburit en förnyelse. Nya ögon ser alltid saker som kan förnyas och förbättras.

Nya utmaningar

Min nya uppgift är att göra ett material som sammanfattar det som har ägt rum i kursen Grav språkstörning under åren. Då varje kursdeltagare har följt ett barn med en språkproblematik och granskat hur den språkliga, pedagogiska och sociala verkligheten ser ut, har vi många fantastiska beskrivningar från skilda verksamheter. Kursdeltagarnas texter har sedan fått en respons av kursledare på Resurscenter tal och språk, som utifrån sin profession och erfarenhet reflekterat utifrån bekräftelse, en frågeställning och en tanke om en utvecklingsmöjlighet.

Den dokumentation som gjorts under kursens gång är

en guldgruva med alla intressanta beskrivningar av hur man har ordnat för barn i deras verksamheter – förskola, grundskola, gymnasium och särskola. Varje text har sin karaktär och visar hur olika barns situation ser ut trots att de har samma diagnos, generell språkstörning.

Alla kommuner har barn med språkstörning, men beroende på kompetens, ekonomi, vilja och ambition skapas väldigt skilda lösningar – allt från inkluderande lärmiljöer till språkverksamheter och resurspersoner som arbetar nära eleven. Att ha en stor verktygslåda och en beredskap för att se varje barns behov och vara öppen för nya lösningar är bra, men i många fall har kursdeltagarna tyvärr beskrivit problem som ofta härrör från kompetensbrister.

Ett annat projekt som bedrivs just nu på SPSM Resurscenter tal och språk är att ge distanskurser om språkstörning som inte kräver lika stor insats från kursledning. I stället har de fler inslag av kollegialt lärande genom respons på varandras inlämnade kursuppgifter. Denna kurs kan ges i en kommun där man har ett behov av kompetenshöjning kring vad skolan kan göra för att ge barn med språkstörning en bättre skolmiljö. Det är en viktig uppgift och kan leda mycket långt, men det kräver också kunskap. Just nu är det några skolor i Stockholms närhet som deltar i projektet, men till nästa år hoppas vi kunna föra ut distanskursen till fler kommuner.

På Specialpedagogiska skolmyndighetens konferens ”Grav språkstörning” i Uppsala 15–16 september i år gavs många värdefulla föreläsningar men tyvärr fick inte alla intresserade höra dem eftersom konferensen fort blev fullbokad. Därför är det glädjande att UR Samtiden filmade båda dagarna så att föreläsningarna blir åtkomliga för alla. Det är föreläsningar som kan användas såväl i fortbildningssammanhang som på arbetslagsmöten. De kommer att ligga kvar på UR Play en längre tid.

Området språk och språkstörning är ett fält som rymmer en mängd aspekter och som ständigt har kontakt med praktik och forskning inom områden som pedagogik, lingvistik, hjärnforskning och teknisk utveckling. Det finns alltid nya kunskaper att förkovra sig i, vilket innebär att lusten att möta kollegor och tillsammans lära alltid hålls levande hos mig. ●

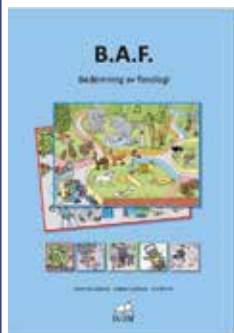
Susanne Loheman

SPRÅK LEK

Lyssna, läs och uttala

En bok för att lära sig tala svenska har sällan varit mer aktuell än nu.

Eva Askling och Britt Wahlström-Ståhl har mångårig erfarenhet som talpedagoger och lärare i svenska som andra språk. Tillsammans har de skrivit denna mångsidigt användbara bok, som man kan följa själv genom att lyssna till de båda CD-skivor som medföljer och just: *lyssna, läsa och uttala*. En uppskattad bok som är skriven för vuxna men som fungerar bra från 10-12-års ålder.

Nu äntligen i webbutiken:

Bedömning Av Fonologi, B.A.F

av Astrid Frylmark, Gertrud Edquist och Pia Niemi.

www.ordaf.net Webbutik

www.spraklek.se Information för föräldrar om språkutveckling.
Följ oss också på facebook/spraklek

Välkommen till SITS kongress i Stockholm den 20-21 november 2015

Du har väl inte missat
ATT ANMÄLA DIG?

Ordjakten

- alla har rätt att hänga med!

Mer information på
www.sits.nu

Svensk Intresseförening
för Tal & Språk sits.nu

Språklyftet i Lund

Språklyftet i Lund är ett samarbete som startades 2012 mellan folkbiblioteken i Lund, logopedmottagningen vid Skånes universitetssjukhus (SUS) i Lund och barn- och skolförvaltningen i Lund.

Initiativet kom från folkbiblioteken i Lund, som inspirerats av Språk-kedjan i Halland och en tvärprofessionell arbetsgrupp bildades. Syftet med Språklyftet är att stödja föräldrar med barn som har behov av extra språklig stimulans. Ett gränsöverskridande samarbete sker mellan föräldrar och olika professioner som barnbibliotekarier, logopeder, specialpedagoger och förskolepedagoger.

Inom ramen för Språklyftet finns film- och språkpåsar att låna genom folkbiblioteken i Lunds kommun. En film och allmän information om verksamheten finns på hemsidan: <http://biblioteksportalen.lund.se/web/arena/spraklyftet>

I filmen beskrivs språkets uppbyggnad. Begreppet språkstörning är en term som används för att beskriva en sen eller avvikande språkutveckling. Framförallt betonas den betydelse omgivningen kan ha när det gäller att stödja barns språkutveckling. Vi valde att fokusera på ett språkligt förhållningssätt för att stödja föräldrar och barn i att hitta glädjen i språket.

I dagsläget finns informationen och filmen uteslutande på svenska. Arbetsgruppen planerar emellertid att materialet ska finnas tillgängligt på de mest frekventa språken i Lund- och Malmöregionen. Eftersom logopedmottagningarna i Lund och Malmö slagits samman ingår numera även Malmö i projektet.

Vi har arbetat i en trestegsmodell och började med begreppen. Här valde vi ut fyra olika områden: djur, fordon, kläder och mat.

Följande innehållsförteckning finns för fordonspåse: (På hemsidan finns de övriga språkpåsararnas innehållsförteckning.)

Foto: Gunilla Texell

Fordonspåse

Böcker:

Nilsson: *Titta bilar.*

Norlin: *Halvans ABC.*

Norlin: *Tuut-tuut med Halvan.*

Nyman: *Jag kan köra alla bilar.*

Wegelius: *Bland vågor och moln.*

Westin: *Viggos ord.*

Saker:

Viggos ord, ett memoryspel.

Bilar, ett bilmemo, memoryspel.

Brio-bil i trä.

Vi valde därefter att fokusera på motsatsord, komparation och prepositioner.

Här följer innehållsförteckningen på prepositionpåsen:

Böcker:

Bergström: *Alfons kollar här och där.*

Bosson Rydell: *Kråke hjälper till.*

Helsing: *Vad ska vi göra?*

Sandberg: *Lilla Anna leker med bollar.*

Saker:

Pingvinspel med fyra spelpjäser, en tärning och spelmarkörer i fem färger.

Plåtburk med tre små plastdjur (råtta, nyckelpiga, groda).

Laminerat förslagskort om prepositioner.

Nu i höst återstår arbetet med att färdigställa fonologipåsarna.

Föräldrar nås av informationen om Språklyftet via

samtliga barnvårdscentraler, förskolor, både de kommunala och enskilda, bibliotek och via logopedmottagningen. Arbetsgruppen har ett nära samarbete med förskolorna i Lund. På ett flertal förskolor har en barnbibliotekarie och undertecknad deltagit i föräldramöten och informerat om Språklyftet.

Någon "formell" utvärdering är inte gjord i dagsläget. Då en språkpåse lämnas ut medföljer en utvärderingsblankett, som föräldrarna fyller i och returnerar. När vi inom arbetsgruppen tar del av dessa framkommer ofta vikten av att se filmen, där betydelsen av ett medvetet språkligt förhållningssätt lyfts fram. Numera betonar därför bibliotekarierna alltid att föräldrarna bör titta på filmen. →

Språklyftet vänder sig till föräldrar med barn, som behöver extra språklig stimulans och inte primärt till förskolorna, där både metod och materiel redan finns. Dock har Språklyftet inneburit att många av förskolecheferna väljer att låta personalgruppen gemensamt se filmen och därefter vidareutvecklar arbetet med språktillägnande. Många förskolor har inspirerats och vidareutvecklar metoden med språkpåsar utifrån de modeller som utarbetats av Språklyftet och genom TPR (Total Physical Response). En korrekt översättning av det sistnämnda är ”Totalt Fysiskt gensvar”, vilket kan översättas med ”svara med kroppen”. TPR är en metod som utvecklats i USA av James Asher, professor i psykologi med lång erfarenhet av språktillägnande och språkinläring. Metoden går i första hand ut på att stimulera

barnets hörförståelse. Barnet får lyssna till uppmaningar som pedagogen ger och sedan utföra dessa. Barnets språkliga kompetens avgör uppmaningens svårighetsgrad.

Exempelvis:

”Peka på bananen”.

”Ta bananen och lägg den på bordet”.

TPR blev känt i Sverige med Marie-Louise Nybergs språkpåsar och främst i arbetet med andraspråksinläring. De flesta kommunala förskolorna i Lund har språkpåsar, mattepåsar, sångpåsar och sagopåsar.

Från starten var Språklyftet ett projekt men har nu övergått till ett mer permanent arbete. En positiv effekt av det är att samarbetet mellan förskolepedagoger och barnbibliotekarier har utvecklats

betydligt. Idag tar pedagogerna stöd av bibliotekarierna i högre grad än tidigare, såväl i det pedagogiska arbetet som när de själva väljer litteratur till barnen och när de väljer tillsammans med barnen.

Själv har jag lärt mig otroligt mycket av detta tvärprofessionella arbete, för att inte tala om hur roligt vi i arbetsgruppen har haft! Språklyftet har varit en av mina absolut trevligaste arbetsuppgifter. Det värmer mitt hjärta när pedagogerna berättar om föräldrarnas tacksamhet och glädje över att Språklyftet finns. Jag önskar att alla kommuner gör något liknade för att stödja barn i deras språktillägnande. ●

Gunilla Texell

Tidig fonologisk träning: Effekter på fonologisk medvetenhet och den tidiga läsningen

Ulrika Wolff, universitetslektor och docent vid institutionen för pedagogik och specialpedagogik (IPS), Göteborgs universitet, höll en uppskattad föreläsning under SFFL-kongressen 2014. I föredraget beskrev hon en pågående forskningsstudie som ingår i ett större forskningsprojekt. Studien syftar till att bringa klarhet i hur tidig fonologisk träning samverkar med fonologisk medvetenhet och tidig läsförmåga.

Fokusområden

Under sin föreläsning på SFFL:s kongress beskrev Ulrika Wolff inledningsvis det övergripande syftet med studien, som hon leder tillsammans med professor Jan-Eric Gustafsson. Hon berättade att fokus ligger såväl på de icke verbala kognitiva förmågorna, som de verbala kognitiva förmågorna och interaktionen mellan dessa förmågor. 364 barn följs från det att de är fyra år och uppåt i åldrarna. Till vilken ålder är ännu inte bestämt, men åtminstone upp till årskurs 4. Att studera utvecklingen av fonologisk förmåga kopplat till läsutveckling är en central del i studien.

Ulrika förklarade begreppet Gf: "fluid intelligence", vilket

Ulrika Wolff

till stor del handlar om förmågan att lösa nya komplexa problem. När Gf mäts i unga år har det visat sig förutse hur barnen klarar skolan. En av hypoteserna i den aktuella studien är att Gf i tidig ålder fungerar som en "trigger" eller igångsättare av de fonologiska förmågorna, vilket sedermera också påverkar läsinlärning och läsförmåga.

Läsning

Läsning är mångdimensionellt och komplext; det handlar både om ordavkodning och

att kunna omsätta det till ljud (som bildar ord) samt förståelse av ord och begrepp. Läsflyt har med förfinad ordavkodning att göra, där även prosodin är en komponent. Ulrika tog upp begreppet "the simple view of reading" (Gough & Tunmer, 1986), där läsning beskrivs som en produkt av avkodning och förståelse. Om den ena faktorn är noll, försiggår ingen läsning, men faktorerna kan även stärka varandra. Båda faktorerna är dock lika viktiga för läsprocessen.

Ulrika Wolff

Fonologisk träning

Olika aspekter av fonologi är viktiga för den tidiga läsinlärningen. Den fonologiska träningen handlar enligt Ulrika Wolff om "att underlätta den tidiga avkodningen". Forskare är numera överens om att fonologisk medvetenhet är prejudicerande för läsinlärningen och vi vet att det är bra med fonologisk träning i samband med att den formella läsinlärningen börjar. Ulrika hänvisar till den så kallade Bornholmsstudien, vilken Bornholmsmodellen bygger på. Många pedagoger använder sig av den modellen och tänker att "vi börjar tidigare". Är det verkligen bättre att börja tidigare? Att finna svar på den frågan är enligt Ulrika Wolff en anledning till att den aktuella studien genomförs.

Olika forskargrupper är oense om vilka fonologiska förmågor som är mest betydelsefulla, likaså vid vilka åldrar barnen bör träna dessa förmågor. Är stavelser viktigast, eller ska övningarna fokusera på fonemen? Andra menar att fonologisk träning bara är viktig i de tidiga åldrarna. Det testmaterial som Ulrika varit med och utvecklat har tagit hänsyn till olika dimensioner av fonologi. Förhoppningen med den aktuella studien är att bringa reda i ovanstående frågor och påståenden.

Glimtar från studien

Ulrika visade och gick igenom de olika tester som används i studien. Materialet beskrevs som omfattande och olika dimensioner av fonologi och fonologiska förmågor testas.

Testerna är utformade för åldrarna fyra – sex år. Sammantaget är den totala testtiden (fördelad på flera tillfällen) cirka fyra timmar, varav det fonologiska testet tar cirka 20–30 minuter att genomföra. Därtill läggs test av bland annat vokabulär, bokstavskännet och Gf. Ulrika berättade att barnen ofta är positiva i testsituationerna, när de får egen tid med en vuxen.

Exempel på delar som ingår vid testningen är att barnen ska peka på två ord som börjar på samma ljud, ange rimord och räkna stavelser. Lite mer avancerade uppgifter är av karaktären: lastbil – om jag tar bort last, vad blir kvar? Vid sex års ålder klarar de flesta barnen delar inom testets alla områden.

I studien har experimentgruppen fått sex veckors mer intensiv fonologisk träning. Kontrollgruppen fick lika omfattande träning men av annat slag. I förskoleklass fick både experiment- och kontrollgruppen den fonologiska träning som alla elever får. Specialpedagoger testade barnen och fick utbildning av Ulrika Wolff med kollegor. Även förskollärarna utbildades men då i att genomföra programmet med fonologisk medvetenhetsträning, anpassad för barn i fyraårsåldern. Varje dag tränades barnen i smågrupper. Inledningsvis gjordes övningar som exempelvis att lyssna efter ljud. Det kunde vara inspelat ljud av regn, eller en hund som skällde. Avsikten var att öva uppmärksamheten för ljud och skillnader mellan ljud. Nästa steg var att fundera på och bli medveten om vad ett ord är. Här

användes en ekorre, som pratade stötvis – ett ord i taget. I studien fick barnen arbeta med fonem i slutet av sexveckorsperioden. Barnen fick då träffa bland annat Sally säl och Molly mus. De lyssnade efter bokstavsljud, men träning av bokstavskunskap ingick inte i studien. Sally har dock med sig ett inplastat S och säger: "Det här är min bokstav, den låter /s/", medan Molly givetvis visar ett M.

Resultat

I föreläsningen redogjorde Ulrika Wolff för de resultat studien visar. Dock var resultaten vid tidpunkten för SFFL:s kongress inte publicerade – av den anledningen redovisas de inte i detta referat.

Ulrika Wolffs forskningsintresse är framför allt inriktat på dyslexi-, läs- och skrivsvårigheter och kognitiva förmågor kopplade till läsning. Sedan SFFL:s kongress 2014 har Ulrika Wolff utkommit med ett träningsmaterial för just läs- och skrivinlärning: WIP (Hogrefe Psykologiförlaget, 2015). ●

Camilla Svedelius

Referenser:

Häggström, I. (1994, första utgåvan). *Språklekar efter Bornholmsmodellen - en väg till skriftspråket*. Ingreed AB.

Gough, P.B. & Tunmer, W.E. (1986). Decoding, reading, and reading disability. *Remedial and Special Education*, 7, s. 6-10.

Wolff, U. (2015). *WIP, Wolff intensivprogram*. Hogrefe Psykologiförlaget.

Wolff, U. (2013). *MimiDUVAN. Kartläggning av fonologisk förmåga hos barn mellan 4 och 6 år*. Hogrefe Psykologiförlaget.

Konferens Grav språkstörning i Uppsala den 15-16 september

För andra gången inom en treårsperiod arrangerade Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) *Konferens Grav språkstörning* på uppdrag av Regeringskansliet. Projektledare för konferensen var Susanne Loheman, rådgivare vid Resurscenter tal och språk. Första gången konferensen arrangerades var år 2012 och då deltog cirka 400 personer. Årets konferens lockade över 900 deltagare och många fler hade önskat delta, men utrymme fanns inte i konferenslokalerna. Deltagarna bjöds på fem stora föreläsningar och det fanns även 24 valbara seminarier. Möjlighet gavs att lyssna till såväl forskningsrön som lärande exempel. Ett flertal externa föreläsare var inbjudna, men även medarbetare inom SPSM föreläste. I kommande nummer av *Tal & Språk* kan du läsa kortfattade referat från några av de föredrag som hölls i den stora föreläsningssalen.

Introduktion till konferensen

Generaldirektör Greger Bååth vid Specialpedagogiska skolmyndigheten, som invigde konferensen, berättade att det varit ett stort tryck på antalet deltagarplatser och tack vare Utbildningsradions dokumentation, kommer även de som

inte fått plats på konferensen få möjlighet att se många av föreläsningarna. Han fortsatte med att beskriva SPSM:s uppdrag som samarbetspartner till exempelvis förskolor och skolor, frivilligorganisationer och Skolverket. SPSM:s uppdrag delas upp i fyra olika verksamhetsområden: *specialskolor*, *specialpedagogiskt stöd*, *läromedel* samt *fördelning av statsbidrag*.

Greger Bååth redogjorde kortfattat för arbetet med ökad delaktighet och tillgänglighet och de verktyg Specialpedagogiska skolmyndigheten tagit fram. Kopplat till dagens tema lyfte han fram de regionala rådgivarna samt Resurscenter tal och språk, där det finns fördjupad kunskap om språkstörning och där specialpedagogiska utredningar kan erbjudas. Förändrade kun-

skapskrav och styrdokument har inneburit nya utmaningar för barn och ungdomar med språkstörning, sade Greger Bååth och berättade om den statliga specialskolan för elever med grav språkstörning, Hällsboskolan, som finns i Stockholm och Umeå. Efter inledningsorden av Greger Bååth tog Jan Sydhoff över scenen. Han började med att beskriva sig själv som både samordnare och utredare. 2013 förordnades Jan Sydhoff nämligen som särskild utredare och samordnare för uppdraget att stödja skolhuvudmän som bedriver utbildning för elever inom specialskolan som är döva, har en hörselnedsättning eller grav språkstörning och är i behov av teckenspråk. Senare utvidgades utredningens uppdrag till att även omfatta elever med grav språkstörning som inte är

Foto: Camilla Svedelius

Foto: UKK

Uppsala Konsert
& kongress

i behov av teckenspråk. Han berättade om det statsbidrag som finns och som uppgår till 90 miljoner kronor. Under de två år Jan Sydhoff medverkat som samordnare och utredare har han märkt ett ökat intresse för dessa frågor. En stor del av pengarna har gått till kompetensutveckling och utvidgandet av nya miljöer. Utredningen ska pågå ett halvår till, men det finns inte längre möjlighet att söka statsbidrag. Vid midnatt den 15 april ska ett slutbetänkande läggas och ett nytt beslut ska tas gällande Specialpedagogiska skolmyndighetens stöd till olika verksamheter. Fördelas stödet på rätt sätt? SIS-bidraget (Särskilda insatser på skolområdet) är ett annat statligt bidrag på cirka 140 miljoner kronor som Specialpedagogiska skolmyndigheten

administrerar. Hur kommer det bidraget att administreras och fördelas från och med den 15 april?

För ungefär ett år sedan fick Jan Sydhoffs arbetsgrupp ett tilläggsuppdrag, vilket syftar till att formulera en definition av funktionsnedsättningen grav språkstörning. Ett beslutsunderlag ska levereras till regeringen och viktigt att veta, är att det inte är en medicinsk definition det handlar om. I uppdraget ingår också att ange antalet personer som har funktionsnedsättningen grav språkstörning. I litteraturen förekommer olika procenttal, men enligt Jan Sydhoff landar utredningen sannolikt på 0,7 procent av befolkningen. Vilket stöd ska elever med grav språkstörning ha rätt till? Det är den sista punkten utred-

ningen syftar till att klargöra. De flesta elever med grav språkstörning går idag helt integrerade i typiska klasser.

Susanne Loheman, verksam som rådgivare vid Resurscenter tal och språk och en av de personer som organiserat konferensen, fortsatte introduktionen med en kort beskrivning av sin bakgrund inom myndigheten. Därefter belyste hon att funktionsnedsättningen språkstörning ibland kallas för "Askungen av diagnoser" eftersom det fortfarande saknas tillräcklig kunskap om den. Hon informerade om att filmerna från den förra konferensen ligger kvar på webben och avslutade med att ge konferensens deltagare rådet att nätverka: "Passa på i mat- och fikaköerna!" →

Foto: Camilla Svedelius

Tillgänglighet

Konferensens första plenarföreläsning gavs av Lena Hammar, rådgivare inom SPSM och samordnare för tillgänglighet. Titeln för hennes föreläsning var: *Alla barn och elever har rätt till en tillgänglig lärmiljö.*

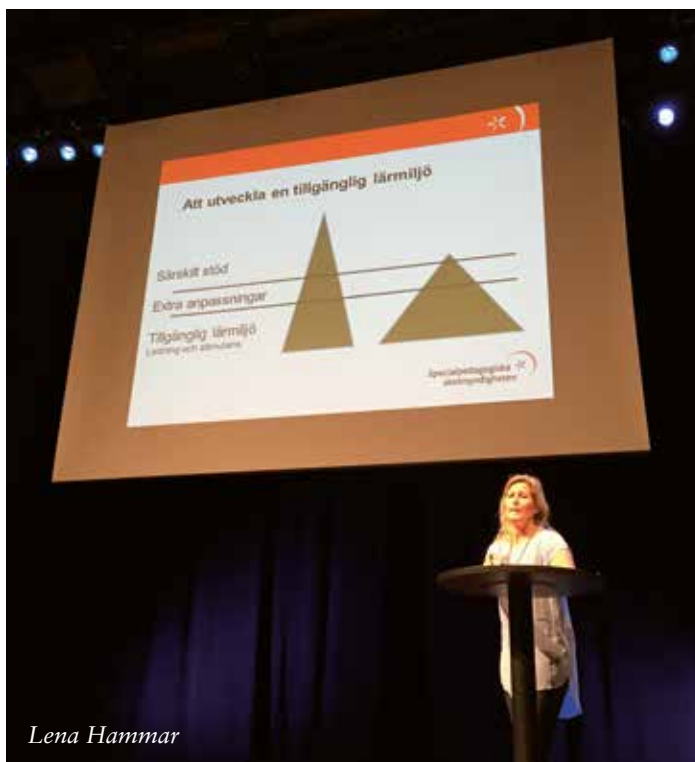
Tillgänglighet kan beskrivas som de förutsättningar som behövs för att alla elever ska kunna vara delaktiga i en inkluderande förskole- eller skolverksamhet. I en likvärdig verksamhet ses varje elev som en unik individ med rätt till sitt sätt att lära och att få individuellt anpassat stöd, i ett socialt sammanhang. ”Varenda unge som kommer till skolan ska ha tillgång till en god lärmiljö”, sade Lena Hammar.

Dessa frågeställningar var centrala i föreläsningen:

- Vad är tillgänglighet? Varför?
- Hur är vår lärmiljöer i förskolor och skolor?
- Vad kan vi göra? Vad bör vi göra?

Arbetet inom SPSM ska präglas av respekt för individen, delaktighet och tillgänglighet, sade hon. Därför har Specialpedagogiska skolmyndigheten sett behovet av att finnas med som samarbetspartner och stödja förskolors och skolans utveckling inom dessa områden.

Lena Hammar lyfte fram behovet av det förebyggande och främjande arbetet, det vill säga att hela skolans verksamhet organiseras utifrån elever med funktionsnedsättningar. →

Lena Hammar

Hon gjorde beskrivningen att tillgänglighet handlar om mötet mellan elev och lärmiljö (triangeln social- fysisk och pedagogisk miljö). I diskrimineringslagen klassas bristande tillgänglighet i alla skolformer

som diskriminering. Detta innefattar såväl undervisning som lokaler. SPSM har tagit fram ett material för att kunna arbeta strategiskt med frågor om tillgänglighet.

Paketet ”Tillgänglighet får skolan att funka” består av tre moment, nämligen att:

- utvärdera tillgängligheten i skolan (värderingsverktyget)
- leda och planera tillgänglighetsarbetet (distansutbildning)
- föra in tillgänglighet i undervisningen (DATE lärmaterial)

DATE lärmaterial är framtaget för elever och utformat för år 4-9. Eleverna får själva undersöka sin lärmiljö, diskutera och interagera.

Modeller och verktyg är arbetsredskap och bör ständigt prövas, utvecklas och förfinas, vilket också är syftet med dessa verktyg.

I nästa nummer av Tal & Språk kommer ett kortfattat referat från den föreläsning Barbro Bruce gav vid konferensen. ●

Camilla Svedelius

Tack till alla er som visade intresse för redaktörsuppdraget! Roligt att så många hörde av sig.

Vi sökte tre personer till redaktionen och det har vi nu. Dessa personer börjar sina uppdrag i samband med årsmötet den 21 november.

Redaktionen genom Camilla Svedelius

Kurskalendarium

SITS kongress

Plats: Stockholm

Datum: 20-21 november, 2015

Information: www.sits.nu

ALF

Efteruddannelsekursus 2016

Plats: Hotel Nyborg Strand, Danmark

Datum: 11-12 april, 2016

www.alf.dk

NLL

Landsmöte og etterutdanningskurs 2016

Plats: Ålesund, Norge

Datum: 9-12 juni, 2016

www.norsklogopedlag.no

IALPS:s världskongress

Plats: Irland

Datum: 21-25 augusti, 2016

Information: www.ialp.info/2016-August-21-25-Dublin_Ireland

Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM

Webbadress: www.spsm.se

Specialpedagogiska skolmyndigheten erbjuder ett flertal kostnadsfria seminarier, utbildningar och distanskurser.

Svensk Intresseförening för Tal & Språk

Styrelse

Ordförande Sofia Norrman, Norrtälje
sofia.norrman@gmail.com

Vice ordförande Anna Strömberg, Järfälla
anna.stromberg@spsm.se

Sekreterare Gunilla Texell, Lund
gunilla.texell@lund.se

Vice sekreterare Sophie Bergman, Stockholm
sophie.bergman@gmail.com

Ledamot Eva Bodin, Södra Sunderbyn
Boe03@live.se

Ledamot Annika Söder
annika.soder@kristianstad.se

Ledamot Nadia Andersson
nadia.andersson@huddinge.se

Redaktionsgrupp:
Camilla Svedelius
camilla.svedelius@bktv.nu

Britt-Inger Olsson
britt-ingerolsson@tele2.se

Sophie Bergman
sophie.bergman@gmail.com

Ansvarig utgivare för Tal & Språk:
Astrid Frylmark

Ansvarig för hemsida och Wibelfond:
Anna Strömberg
anna.stromberg@spsm.se

Medlemskap:
Årsavgiften är 350 kronor. Plusgiro 60 63 80-4.

Vid inbetalning av medlemsavgiften, tänk på att uppgge både namn och adress.

Om du betalar via internet, glöm inte att uppgge fullständigt namn. Detta är nödvändigt för att tidskriften och övrig information ska nå ut till alla medlemmar.

Obs! Medlemskapet är personligt och kan inte vara ställt på kommuner eller institutioner.

Medlemskap för pensionärer och studenter: 150 kr/år.

Se information på www.sits.nu

Kontakt: sits@mittkompetens.se

SITS för ett datoriserat medlemsregister för internt bruk.

www.sits.nu

AVSÄNDARE

Svensk Intresseförening för Tal & Språk
c/o MittKompetens AB
Nattviksgatan 6
871 45 Härnösand

B

